

УДК 327.5:911.3]:316.776.23

DOI: 10.33099/2707-1383-2022-43-1-161-181

Дмитро Веденєєв

доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
науково-дослідного центру воєнної історії,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського (Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8929-9875>
Електронна пошта: voeyen_ist@ukr.net

Сергій Сегеда

доктор історичних наук, доцент,
начальник науково-дослідного центру воєнної історії,
Національний університет оборони України імені
Івана Черняхівського (Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7763-1324>
Електронна пошта: voeyen_ist@ukr.net

**ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ВІЙН
(КОНФЛІКТІВ) НЕКОНВЕНЦІЙНОГО КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ТИПУ
(1970-і — початок 2000-х рр.)**

У статті на основі новітніх воєнно-теоретичних досліджень висвітлюється формування теоретичних (доктринальних) поглядів та сучасного концептуального розуміння сутності неконвенційної («гібридної») конфліктності в умовах радикальних змін на міжнародній арені на межі ХХ і ХХІ ст. Доводиться, що на межі ХХ–ХХІ ст. склалися численні стратегічні, тактико-технологічні та інформаційно-когнітивні передумови для формування концептуальних засад нового якісного типу конфліктності — неконвенційної (відмінної від війн класичного типу за складом учасників, співвідношенням військової та несилової складових) або «гібридної», у розумінні синтезування різноманітних новітніх форм і методів деструктивної діяльності та їхнього комплексного, скоординованого застосування. Дається огляд розвитку науково-аналітичних досліджень проблематики неконвенційних «гібридних» війн в Україні.

Ключові слова: військове мистецтво, військова наука, конфліктологія, стратегія, неконвенційні війни, гібридна конфліктність.

Постановка проблеми. Сучасний світ стрімко занурюється в непередбачуваний хаос війн та конфліктів, деструктивних процесів у широкому розумінні. У системі міжнародних відносин оформлюється т. зв. «глобальна критичність», здатна ставити під загрозу не тільки фундаментальні основи міжнародного порядку й світобудови, але й породжувати загрози фізичному існуванню народів і людства в цілому. По суті, майже занепада стримуюча й регуляторна роль міжнародного права. Панує право сильного й «подвійний стандарт» у світовій політиці.

Розроблені в США і НАТО прогнози розвитку міжнародних процесів на майбутні кілька десятиліть рясніють передбаченням зростання глобальної нестабільності, одним із факторів якої стане зростання ролі недержавних суб'єктів при розширенні їх доступу до воєнних та інформаційних технологій, зброї масового ураження («дифузія глобальної потужності»), а також при поширенні у світі деструктивних комбінацій за участю державних і недержавних учасників.

Інтереси реформування сектору безпеки і оборони України, приведення його науково-дослідних та аналітико-прогностичних можливостей у відповідність до актуального рівня загроз, потребують активізації вільних від примітивної ідеологізації досліджень конфліктності нового нетрадиційного типу, який в останні десятиліття став одним із провідних

чинників світової динаміки, воєнно-політичних стратегій провідних держав та впливових недержавних деструктивних утворень транснаціонального масштабу.

Радикальні зміни у теоретико-концептуальних основах і арсеналі сучасної військової справи (військового мистецтва) та безпекознавства потребують, зокрема, поглибленого студіювання *історико-гносеологічних витоків* та поточного стану розвитку доктринальних й науково-практичних поглядів щодо *війн та конфліктів неконвенційного концептуального типу* (які нерідко спрощено іменують «гібридними»).

Окрім важливості власне вивчення особливостей розвитку воєнно-наукової думки й конфліктологічних теорій в епоху тектонічних політико-стратегічних зрушень планетарного рівня на межі ХХ і ХХІ ст., історико-гносеологічний аналіз корінь новітніх воєнно-теоретичних конструкцій дозволяє краще зрозуміти особливості національних (блокових) стратегій та історично детермінованих стратегічних культур, специфіку імплементації згаданих теоретичних поглядів в доктринальні оборонно-безпекові документи (стратегічні настанови) як США та країн євроатлантичного воєнно-політичного простору, так і Російської Федерації та Китайській Народній Республіці із її стрімко зростаючою геополітичною вагою. Згадаємо, зокрема, що 3 листопада 2021 р. на форумі з безпе-

кових проблем Аспенського інституту голова Комітету начальників штабів Збройних сил США, генерал армії США М. Міллі, заявив — світове співтовариство вступає в епоху підвищеної стратегічної нестабільності, утверджується «триполярний світ», який утворюють великі держави, «три центри сили» — США, Росія та Китай (Пентагон: Россия, Китай и США стали тремя центрами силы. 2021).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча в Україні відсутні установи, котрі б спеціалізувалися на вивченні проблематики модерної неконвенційної конфліктності, дослідження генези теоретико-концептуальних засад гібридних війн (далі — ГВ) продуктивно ведеться у рамках вивчення тематики основних функціональних складових неконвенційних війн (конфліктів) у науково-дослідних установах системи МО України та в провідних вищих військових закладах освіти. Зокрема, йдеться про *Центральний НДІ Збройних Сил України, Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України (НУОУ) імені Івана Черняхівського*, котрі здійснюють наукові дослідження проблем воєнної політики та воєнної стратегії.

Наукові дослідження з питань стратегічних комунікацій провадить навчально-науковий центр стратегічних комунікацій у сфері забезпечення національної безпеки та оборони НУОУ. Науково-дослідний центр вій-

ськової історії НУОУ вивчає тематику неконвенційного протиборства у межах дослідження розвитку характеру збройної боротьби, проводить щорічні НДР із комплексного вивчення властивостей збройних конфліктів гібридного типу. Кафедра стратегії національної безпеки та оборони бере участь у розробці доктринальних документів у сфері національної безпеки та оборони, військової безпеки України, здійснює оцінки й прогнозування загроз у воєнній сфері.

Плідні дослідження таких складових ГВ як інформаційно-психологічне протиборство у військовій сфері, у сфері кібербезпеки, інформаційно-психологічна протидія здійснюються: науково-дослідним центром та кафедрою зарубіжної воєнної інформації *Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Інститутом спеціального зв'язку та захисту інформації НТУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»* (спецкафедра № 1 з підготовка фахівців з кібербезпеки, профільний науковий підрозділ); *Житомирським військовим інститутом імені С. П. Корольова* (кафедра інформаційної боротьби, кафедра захисту інформації та кібербезпеки, науково-дослідний відділ інформаційної та кібернетичної безпеки). Тематика дослідження застосування Сил спецоперацій здобула розвитку у *Науковому центрі Сухопутних військ НА Сухопутних військ імені*

гетьмана Петра Сагайдачного, 2-у науково-дослідному відділі Наукового центру і на факультеті підготовки спеціалістів військової розвідки та спеціального призначення Військової академії у м. Одеса (про інституалізацію досліджень неконвенційної конфліктності в Україні див.: Веденєєв, Д. В. & Семенюк, О. Г. 2021, с. 143–154).

В Україні у річці інтенсифікації осмислення *генези та змісту феномену гібридної війни як новітньої концептуальної моделі неконвенційного (асиметричного) протиборства*, побачила світ солідна група наукових праць, автори яких досліджують питання походження феномену війни неконвенційного типу, сутність явища та зміст дефініції «гібридна війна», погляди на нетрадиційну конфліктність у національних науково-аналітичних школах. Передовсім доцільно назвати праці В. Горбуліна (Горбулін, В. П. (за заг. ред.). 2017, 496 с.), Р. Гули (Гула, Р. & Голота, А. 2021, с. 140–155), Р. Додонова (Додонов, Р. О. (за заг. ред.). 2017, 412 с.), Б. Парахонського, Г. Яворської (Парахонський, Б. О. & Яворська, Г. М. 2019, 560 с.) та інших науковців.

Дослідження проблем походження й сутності неконвенційних війн вийшли на рівень підготовки колективних монографічних праць, започаткованих відомою працею науковців Національного інституту стратегічних досліджень (Горбулін, В. П. (за заг. ред.). 2017, 496 с.). Серед капітальних до-

сліджень назвемо колективну роботу вчених Донецького національного університету «Гібридна війна» (Додонов, Р. О. (за заг. ред.). 2017, 412 с.), полемологічну працю вчених НІСД Б. Парахонського й Г. Яворської (Парахонський, Б. О. & Яворська, Г. М. 2019, 560 с.), в яких поважне місце відведено ґрунтовному аналізу походження стратегій сучасних неконвенційних війн та явищу «гібридної війни». Заслугує на увагу вихід наприкінці 2020 р. колективної монографії НУОУ імені Івана Черняхівського щодо мілітарної компоненти гібридної конфліктності (Сиротенко, А. М. (за заг. ред.). 2020, 176 с.). У праці приділено увагу осмисленню таких аспектів генези явища асиметричної конфліктності як системні риси воєнного конфлікту, «гібридна війна» та «гібридна агресія» тощо.

Мета статті. Дослідити формування теоретичних передумов до формування сучасного концептуального розуміння сутності неконвенційної («гібридної») конфліктності в умовах радикальних змін на міжнародній арені на межі ХХ і ХХІ ст. (на прикладі воєнно-спеціальної думки в США та країнах НАТО).

Виклад основного матеріалу. Потужним каталізатором формування концептуально-когнітивних передумов доктрини «гібридної війни» став період глобального міжблокового протистояння — «холодної війни» 1945–1990 рр. Зокрема, для обслуговування стратегії протистояння

з СРСР в США з кінця 1950-х рр. розроблялася теорія «управління конфліктами». В її рамках американським теоретиком проблем війн Г. Каном¹ була запропонована *теорія «ескалації»* зі схемою розвитку глобального конфлікту («сходина ескалації» із 44 ступенів) та модель «адаптивного застосування сили», котра базувалася на кон'юнктурному сполученні політичних, дипломатичних, воєнних методів регулювання розвитку конфліктів та недопущення їх сповзання в ракетно-ядерну війну.

Розвиток концепту *адаптивного застосування сили* (політичні адаптивні стратегії та варіації адаптивності, управління етапами), у свою чергу, призвів до утвердження поглядів на варіативне застосування силових та «ненасильницьких» дій, сполучення дій регулярної армії та сил спеціальних операцій, іррегулярних збройних формувань, інформаційно-психологічних операцій, фінансово-економічних санкцій, а згодом — і кібероперацій (Бартош, А. 2017).

Імпульс розробці *«загоризонтних» уявлень про війни та воєнну організацію держави майбутнього* надала поразка США у В'єтнамській війні

¹ Кан Герман (1922–1983). Економіст, футуролог, теоретик питань війни і миру в ядерну епоху, один із розробників ядерної стратегії США (включаючи аспекти психологічного впливу ядерною загрозою на противників). Засновник (1961) та директор відомого «мозкового центру» — Гудзонівського інституту, співробітник корпорації РЕНД.

1965–1975 рр. Представники реформаторського кола збройних сил США залучали до формування доктринальних засад перспективних стратегій відомих мислителів-футурологів. Зокрема, у 1981 р. генерал Д. Мореллі² (який користувався підтримкою тодішнього віце-президента США Д. Буша — старшого) запросив до співробітництва відомого автора теорії постіндустріального суспільства (з пануванням інформаційних технологій), автора книги «Третя хвиля» (1980) Е. Тоффлера (1928–2016), запропонувавши вченому розробити нову концепцію війни — «війни розумової сили». Як згадував Е. Тоффлер, воєначальник демонстрував йому «ескізи картини», яку ми тепер знаємо як «війну у Затоці» 1991 року (Тоффлер, Э. & Тоффлер, Х. 2005, с. 35–37).

Активну діяльність з оновлення доктринальних засад діяльності армії США розгорнула створена у 1973 р. у МО США Група навчання та доктрини (ТРАДОК), яку у 1977 р. очолив досвідчений воєначальник Д. Старрі³. Навколо нього утворився «дрей-

² Мореллі Дональд (1933–1984). Генерал-майор, випускник академії Вест-Пойнт (1956). Брав участь у бойових діях у В'єтнамі (9-а піхотна дивізія), служив на командних посадах. Очільник Командування (Групи) підготовки і доктрини (Форт-Монро). Один із провідних розробників концепції «повітряно-наземної операції» (ухвалена у 1982 р.).

³ Старрі Донн (1925–2011). Генерал. Випускник академії Вест-Пойнт (1948, офіцер-танкіст). Командував 11-м бронекавалерійським

фуючий мозковий центр» зі старших офіцерів-інтелектуалів. Ретельно вивчався досвід локальних війн та асиметричних конфліктів, замовчувалося публічне обговорення воєнних інновацій у відкритій пресі та відповідна обробка суспільної думки. У 1985 р. відбулася триденна конференція (у рамках проекту «Футуролог-2») командних та інженерних кадрів ВПС США, на яку запросили 40 письменників-фантастів — для визначення перспективного розвитку стратегії, прийомів протиборства та технологій (Калашников, М. 2008, с. 223–230).

Показово, що на цьому фоні радянська стратегічна думка демонструвала консерватизм та неповороткість. Один із провідних конструкторів танків Л. Карцев згадував, що для вивчення досвіду бойовищ та використання бойової техніки в арабо-ізраїльській Війні Судного дня 1973 р. Генштаб ЗС СРСР відрядив дві групи експертів в Єгипет та Сирію. Проте їх докладні звіти й рекомендації не знайшли вивчення та імплементації, і були знищені у 1992 р. при «розчищенні документів» під час формування Генштабу ЗС РФ (Карцев, Л. 2008).

полком у В'єтнамі та Камбоджі (1969–1970, згодом — «почесний полковник полка»), був поранений. Очолював навчальний заклад бронетанкового профілю, командувач V-м армійським корпусом (ФРН, 1976–1977). Очолював Командування підготовки і доктрин у 1977–1983 рр., виступав за радикальне оновлення всієї воєнної доктрини США. Один із провідних розробників концепції «повітряно-наземної операції».

Важливим концептуально-когнітивним етапом й передумовою творення доктринальних засад ГВ стала своєрідна кодифікація *сучасних уявлень про асиметричну війну*, елементи якої були присутні у війнах упродовж тисячоліть людської історії. Вважається, що саме поняття асиметричного протистояння у 1975 р. запровадив фундатор сучасних наукових поглядів на асиметричні дії, вчений-міжнародник Е. Макк у роботі з промовистою назвою «Чому великі держави програють маленькі війни: політика асиметричного конфлікту». За словами науковця, «...сутність асиметричного конфлікту можна визначити як політичну поразку великої держави у війні проти заздалегідь слабшого противника, коли перевага у військовій силі не гарантує перемоги і за певних вимог може бути навіть контрпродуктивною» (Селиванов, А. & Чварков, С. 2020. 13 марта; Селиванов, А. & Чварков, С. 2020, 27 марта).

Важливо брати до уваги, що з площини протиборства державних силових структур із іншими збройними формуваннями (ІЗФ) різних типів (якими рясніла як повоєнна історія неокolonіальних війн, так і локальні збройні конфлікти після тектонічних змін світобудови після 1991 р.) теорія і стратегія асиметричного протиборства нині стали розглядатися (застосовуватися) як універсальна парадигма на макрорівні військового і спеціального мистецтва.

Одним з джерел генези асиметричних воєн західні воєнні теоретики вважають «перевагу в конвенційній військовій галузі» розвинутих держав, яка змушує слабшу сторону до застосування асиметричних засобів і методів. При цьому слабка сторона намагатиметься уникати прямої військової конфронтації з сильною стороною, але активно буде застосовувати тероризм, погрожувати застосуванням бактеріологічної, біологічної або хімічної зброї, вести інформаційну війну, пропаганду, проводити екологічні диверсії. Крім того, в рамках стратегій «нової» війни слабка сторона може застосовувати асиметричні методи і засоби боротьби, впливаючи на керівництво коаліційними угрупованнями військ, системи управління і розвідки, завдаючи більший, ніж очікувалося, шкоди живій силі домінуючої сторони.

Асиметричні війни (конфлікти) вирізняються від класичних типів війн такими властивостями:

- завданням кількох зосереджених за часом і місцем невійськових ударів з неочікуваним для противника результатом і неприйнятним для жертви збитком;
- нав'язуванням ворогу протиборства в принципово новій системі координат;
- відсутністю звичної лінії фронту;
- приховуванням політичних цілей;
- застосуванням нових, неочікуваних засобів і форм насильства (Селиванов, А. & Чварков, С. 2020.

13 марта; Слипченко, В. И. 2002, с. 45; Дарабади, П. 2002).

При цьому успіх навіть у суто військовому протиборстві все більше став визначатися не тільки силовими характеристиками (складовими воєно-економічного потенціалу), але багатомірним комплексом чинників немілітарного характеру, зокрема — духовно-культурною перевагою та вірою у справедливість своєї боротьби, соціально-психологічною резистентністю суспільства (народу), інформаційно-психологічною перевагою.

Одна з популярних нині теорій «асиметричного конфлікту» належить професору Школи вивчення урядів ім. Дж. Кеннеді Гарвардського університету І. Аррегін-Тофту⁴. На думку дослідника, стратегія партизанської війни полягає в «організації частини суспільства для завдання шкоди противнику, використовуючи збройні формування, підготовлені для ведення непрямой конфронтації». При цьому знищується жива сила ворога, завдаються удари по його інфраструктурі, тиловому забезпеченню,

⁴ Аррегін-Тофт Іван (Айвен). Доктор філософії (Університет Чікаго), професор. Проживає у штаті Массачусетс (США). Проходив службу у частинах радіоелектронної боротьби та електронної розвідки армії США. Досліджує проблеми воєнної теорії, міжнародної безпеки, кібербезпеки, протидії повстансько-партизанських формуванням. Викладав у низці провідних університетів США та Великої Британії, Академії армії США у Вест-Пойнті. Вів проєкт кібербезпеки у Школі управління ім. Джона Ф. Кеннеді Гарвардського університету.

підривається морально-психологічний дух противника. Водночас необхідні фізичні умови боротьби (важкодоступна місцевість), політичні (слабкий контроль влади над кордоном), підтримка населенням. Проведений цим дослідником аналіз війн та збройних конфліктів за 200 років засвідчив, що у випадках класичних бойових дій сильніша сторона одержувала перемогу у 71% випадків. У разі ж застосування слабшою стороною нетрадиційної тактики, невоєнних методів протиборства у поєднанні із воєнними, то вона перемагала сильнішого противника у 64% випадків.

За класифікацією І. Аррегін-Тофта, сторони можуть застосовувати «пряму стратегію» (знищення живої сили ворога) та «непряму стратегію» (підрив духа противника). В останньому випадку сторони можуть вдаватися до «варварських дій» із знищення або репресування, утисків цивільного населення і некомбатантів.

Запропонована ним типологія дій учасників асиметричного протиборства містить:

- «пряму атаку проти прямої оборони»: систематичні запеклі бойові дії за досягнення класичних військових результатів, з мінімізацією утисків населення;
- «пряму атаку проти партизанської війни»: спроби класичними бойовими діями придушити асиметричну, гнучку, підступну партизанську силу, що врешті-решт змушує вда-

тися до репресій проти некомбатантів із затягуванням протиборства;

- «варварські дії проти прямої оборони»: тероризування цивільного населення з метою змусити його відмовитися від підтримки партизан;
- «варварські дії проти партизанської війни»: відмова сильної сторони від обмежень на насильницькі дії проти цивільного населення і партизан (Аррегін-Тофт, Айвен. 1974).

Справа, з-поміж іншого, у тому, що асиметрія у конфліктності може спостерігатися як у воєнний, так і в мирний час, і здатне точитися як між державами, так і між державами та недержавними суб'єктами. Останніми виступають у сучасних умовах невизнані квазідержавні утворення, повстансько-партизанські рухи, терористичні та інші радикальні організації, транснаціональні злочинні угруповання, неурядові (формально) організації, штучно (технологічно) створені спільноти із деструктивними характеристиками. Поточний етап розвитку неконвенційної конфліктності сформував певні поширені ознаки поняття «асиметричності»:

різниця у сукупному військовому, економічному та технологічному потенціалах;

принципові відмінності в концептуальних підходах до цілей («філософії») війни, способів її ведення, сил і засобах;

неспівмірний рівень збройного потенціалу сторін, докорінні відмінності в стратегії і тактиці, самій організаційно-функціональній моделі між регулярними та іррегулярними силами;

рухливий характер ідеологічних та організаційних засад, корпоративної психології та ментальних властивостей ІЗФ;

мережевий характер управління недержавними формуваннями тощо (Попов, И. М. & Хамзатов, М. М. 2016, с. 322–324).

Розробка проблематики асиметричного протиборства виявилася перспективною й продуктивною для генези теоретичного обґрунтування неконвенційного протиборства. Зокрема, над цією тематикою зосереджувався Відділ спеціальних дій ЦРУ США. На базі ВМС США у 1999 р. організували Центр з асиметричної війни. Група по асиметричній війні Армії США (створена в 2004 р.) займалася розробкою концепцій протидії специфічним противникам.

Розвиток теоретичних поглядів та практична діяльність із застосування асиметричної (неконвенційної) стратегії конфліктності, поступове оформлення концептуальних поглядів на них закономірно призвели до того, що приблизно з початку 1990-х рр. на Заході вже почалася розробка стратегії «гібридних війн» як сукупності заздалегідь підготовленого державою комплексу дій воєнного, дипломатичного, інформаційного ха-

рактеру, що спрямований на досягнення стратегічних цілей.

Ще в 1991 р. ізраїльський вчений М. ван Кревельд⁵ визначив характерний для сучасного постмодерного періоду тип воєн як «нетринітарні» — такі, що не вкладаються в потрійну схему: «уряд-армія-населення» (Горбулін, В. 2015). Серед теоретичних попередників доктрини ГВ широкого поширення набула *теорія (політична технологія) «керованого хаосу»* (КХ). Теоретико-технологічні засади доктрини КХ беруть витоки із однойменної теорії та теорії «контрольованої нестабільності» (Гула, Р. & Голота, А. 2021, с. 140–155).

Наприкінці ХХ ст., у рамках розробки концептуальних засад інструментарію творення «однополюсного світу», почали здійснюватися спроби адаптації згаданих концепцій до соціально-політичної реальності. Зокрема, вони переслідували мету розбудови механізму зовнішнього підпорядкування суверенних країн за рахунок цілеспрямованого впливу переважно ненасильницькими, нетрадиційними засобами на державно-політичний, соціально-економічний та когнітивно-ментальний контури життєдіяльності держави та суспільства.

⁵ Кревельд, Мартін ван (нар. 1946 р.). Професор Єрусалимського університету. Відомий спеціаліст з військової історії та стратегії, теорії сучасної конфліктності. Консультант МО США. Автор понад 20 монографій з теоретичних проблем війни, зокрема — «Трансформація війни».

В основі моделі КХ — цілеспрямований вплив системи узгоджених за метою, часом і простором пропагандистських, психологічних, інформаційних та інших заходів на вразливі точки державного й суспільного життя — центри ухвалення рішень, адміністративного управління, сфери безпеки, соціально-економічну та культурно-світоглядovu сфери. При цьому хаотизації підлягають структури політичного й воєнного управління, духовна сфера та соціально-економічне життя держави. Ключове місце відводиться формуванню, «вживляню» в країну-жертву інфраструктури із забезпечення зовнішнього управління. Пріоритетом виступає владна верхівка, лідери опозиційних рухів (яким надається підтримка), авторитетні діячі культури, науки, релігійної сфери, співробітники медіа-сфери тощо. Саме суспільство усіяло фрагментується за рахунок створення мережі ефемерних партій, організацій, рухів, деструктивних сект й неокультів, радикальних організацій, сепаратистських, націоналістичних угруповань, штучного загострення етноконфесійних відносин, трактування складних питань спільного минулого тощо, усувається потенційна можливість загальнонаціональної консолідації (консенсусу) навколо перспективного розвитку або порозуміння із життєво важливих проблем (Рябінін, Є. 2013, с. 32–37; Сенченко, О. 2017, с. 31–37).

На службу подібним ідеям незабаром прийшла інформаційно-комунікативна революція, мережеві технології управління (перехід від ієрархії та лінійності до мереж та «контрольованої нестабільності»), технології управління суспільною свідомістю, технології рефлексивного управління людськими спільнотами (Тавістокський інститут людських відносин) перевищила можливості державних систем безпеки і оборони старого типу. Дослідники звертають увагу на те, що результати цілеспрямованого дослідження особливостей рефлексивного управління та застосування «організаційної зброї» викликали якісне зростання *синергії деструктивних дій нового концептуального типу* в результаті підвищення узгодженості й швидкості дій між мережевими структурами, нав'язування зовнішнього управління верхівці країн-жертв, маніпуляції масовою свідомістю. Це призвело до еволюційного стрибка у справі розробки й застосування деструктивних технологій демонтажу (підкорення) державних організмів та ерозії соціокультурних систем, дозволило руйнувати політичні режими без прямого використання воєнної сили, натомість — із масованим застосуванням «неінтервенціональних елементів насильницького контролю» над жертвами неконвенційних стратегій.

В період «холодної війни» оформилася розгалужена теоретична та інструментальна база комплексно-

го застосування воєнних та невоєнних засобів протиборства. Загибель у 1991 р. основного цивілізаційного та стратегічного конкурента і виклик-системи для «сукупного Заходу», дозволив поставити питання про радикальну зміну доктрини й стратегії досягнення воєнно-політичної переваги (Арзуманян, Р. В.. 2015, 334 с.). Після глобальних геополітичних змін кінця 1980-х — початку 1990-х рр. все більшого значення набували методи (механізми) впливу на сферу управління колективною діяльністю людей, переформатування масової свідомості та світогляду за рахунок маніпулювання свідомістю людини через застосування сучасних інформаційних та соціально-культурних технологій.

Власне, з теоретико-концептуального погляду доктрина «гібридної війни» є прямим продовженням та органічною складовою пошуків систематизації та узагальнення новітніх явищ, процесів у воєнно-політичній сфері сучасного світу. Можна лише погодитися із поширеною в європейських країнах — членах НАТО думкою про те, що ГВ не є принципово новим явищем, оскільки увібрала в свій інструментарій численні прийоми військового та непрямого протиборства, які формувалися людством тисячоліттями. По словами генерального секретаря альянсу Є. Столтенберга, «перша відома нам гібридна війна була пов'язана із Троянським конем, відтак ми це все вже бачили», гібрид-

на війна вирізняється лише швидкістю, інтенсивністю, динамізмом (Keynote speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the opening of the NATO Transformation Seminar. NATO. Mar. 25. 2015). Водночас західні аналітики не проти застосування дефініції «гібридні війни» для поглибленого аналізу новітніх явищ конфліктності, прогнозування розвитку тенденцій збройного та асиметричного протиборства.

Нові неконвенційні стратегії обумовлювалася / підживлювалася і особливостями нового типу війн (дистанційних, децентралізованих), для яких, зокрема, властиві розмивання меж між фронтом і цивільним тилом, фокусування деструктивних дій на суспільній структурі противника, придушення його політичної волі невоєнними засобами, участь у конфліктах недержавних акторів – іррегулярних повстансько-партизанських формувань, мережевих деструктивних організацій, терористичних й кримінальних угруповань тощо.

Після розпаду СРСР та Організації Варшавського договору, розгортання курсу на гегемонію в однополюсному світі та відсутності реальних воєнних противників, США тривалий час практично в усіх операціях дотримувалися двох концептуальних схем: *«теорія п'яти стратегічних кіл»* полковника Дж. Уордена⁶, і *«петлі*

⁶ Уорден Джон Уешлі III-й (нар. 1943 р.), полковник у відставці, якого називають провідним теоретиком ВПС США другої поло-

Бойда⁷ *НОРД*» («нагляд-орієнтація-рішення-дія») (засади згаданих теорій викладені, зокрема: Арзуманян, Р. 2010, с. 71–116; Арзуманян, Р. & Багдасарян, А. 2011, с. 20–61; Ларина, Е. & Овчинский, В. 2015, 430 с; Савин, Л. 2016, 352 с.).

Згідно «теорії п'яти стратегічних кіл» Уордена, противник постає у вигляді мішені із п'ятьма концентричними колами. При цьому (за зменшенням важливості ураження) центром є політичне керівництво противника, його лідери; далі іде система життєзабезпечення; інфраструктура і еко-

вини ХХ століття. Займався розробкою низки ударних повітряних операцій США (зокрема, проти Лівії у 1986 р., операції «Миттева блискавка» — повітряної складової операції «Буря в пустелі» у 1991 р.), інноваційних підходів до сучасних війн, проектуванням довгострокових кампаній. Під час кампанії 1991 р. очолював відділ з проектування довгострокових операцій «Шах і мат» (Checkmate) при заступнику командуючого ВПС. Помічник віце-президента США з питань безпеки. Розробив системний підхід до бойових дій — операції на основі ефектів, в основі якої настанова про першочергову концентрацію зусиль не на власне розгромі сил противника, а на деморалізуючому впливі на його свідомість.

⁷ Бойд Джон Річард (1927–1997). Американський пілот-винищувач і військовий теоретик, полковник. Учасник війни в Кореї (1950–1953), на командних посадах в ВПС під час війни у В'єтнамі. З 1975 р. — консультант Пентагона (офіс тактичної авіації), помічник міністра оборони США з аналізу та оцінок. Один із провідних розробників стратегії війни проти Іраку у 1991 р. Автор концепцій «операцій, основаних на досягненні ефектів та принципах ухвалення рішень». Лауреат Премії Гарольда Брауна ВПС США.

номіка; власне населення, і лише останнє коло — збройні сили. При цьому головні підривні зусилля мали б застосовуватися для ідейно-політичного роззброєння, деморалізації та дискредитації політичних лідерів та управлінських кіл (Попов, И. 2013).

«Петля Бойда» зазнала низку модифікацій і перетворилася на модель С2 (Command and Control, тобто командування і контроль), згодом — на модель на С4IR (Command Control Communication Computers Intelligence And Recognition — командування, контроль, комунікації, комп'ютери, розвідка, усвідомлення), а також в інші модифікації, наприклад С4IEWS&IM (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Electronic Warfare, Sensors and Information Management — командування, контроль, комунікації, комп'ютери, розвідка, електронна війна, сенсори і інформаційне управління).

Теорія Дж. Бойда породила ціле гроно теоретичних відгалужень. З погляду конструювання стратегії неконвенційної війни важливі його міркування щодо структури конфліктності (війни), яка включала такі елементи:

«моральна війна» (руйнування волі супротивника до досягнення перемоги шляхом його відриву від союзників та внутрішнього розбрату, з ерозією загальної віри і наріжних морально-психологічних поглядів;

«ментальна війна» (деформація і спотворення сприйняття противни-

ком реальності на основі дезінформації і створення химерних уявлень про ситуацію);

«фізична війна» (руйнування фізичних ресурсів супротивника — озброєння, живий сили, інфраструктури і постачання тощо).

Розробки теоретиків оперативно синтезувалися, впроваджувалися у практику у тісній синергії із зовнішньополітичними настановами. 1999 р. у щорічній доповіді МО США для президента країни висувалася «концепція єдиної дії». Відповідно до неї, наступальні кампанії мали починатися із масованого інформаційного наступу, завоювання інформаційної переваги, і подальшого застосування повітряно-космічної зброї — «аерокосмічних експедиційних формувань» у складі супутників, розвідувальної авіації та засобів РЕБ, літаків — носіїв крилатих ракет та повітряних танкерів тощо.

Згодом ці настанови лягли в основу його ж теорії «планування операцій на основі ефектів». В 2008 р. у збройних силах США було офіційно введено поняття «війни на основі ефектів» (Effects Based Warfare). У Словнику військових термінів єдиного статуту Об'єднаного штабу Комітету начальників штабів МО США вказано, під нею мають на увазі «застосування озброєного конфлікту для досягнення бажаних стратегічних результатів за допомогою ефектів від військової сили». Вище військове командування США сам «ефект» тлумачить як «фі-

зичний, функціональний або психологічний результат, подія або те, що є результатом конкретних військових і невоєнних дій», а операції на основі ефектів — як процес, спрямований на отримання бажаних стратегічних результатів за допомогою синергетичного і кумулятивного застосування *повного спектру військових і невоєнних можливостей на тактичному, оперативному і стратегічному рівнях*, «бойове зіткнення з уразливими і сильними сторонами супротивника... використовуючи усі доступні засоби для досягнення конкретних наслідків відповідно до наміру командира».

Слід зауважити, що подібні теоретичні положення негайно впроваджувалися у розробку воєнно-політичної стратегії США. У березні 2001 р. дослідницька корпорація РЕНД завершила розробку проекту «Операції проти лідерів противника». Фахівцями було проаналізовано 24 помітні операції з усунення керівників держав за останні 50 років, їх поділили на три основні типи: операції безпосередньо проти лідера; операції зі сприяння внутрішньому заколоту; інспірування усунення лідера ззовні. Згадані розробки помітно сприяли успіху операції наступальної військової операції проти Іраку у 2003 р. із попереднім підкупом вищого командування іракців.

Суттєвий вплив на перебіг згаданої кампанії справили методи з арсеналу асиметричної зброї США. За

авторитетним свідченням колишнього командувача Об'єднаними силами НАТО в Європі (1997–2000 рр.) генерала У. Кларка, в період підготовки війни з Іраком широко використовувалися «дезінформація, обман, психологічні операції, в яких були задіяні засоби масової інформації, журналісти, колишні іракські генерали, а також прямий контакт з іракським керівництвом», аби змусити противника здатися (Кларк, У. 2004, с. 28–29).

Неабияке значення для продукування стратегії та алгоритмів конкретних неконвенційних кампаній мала розробка (з середини 1990-х рр.) *«мережевоцентричної концепції ведення бойових дій»*, котра у сполученні з застосуванням високоточної зброї вперше була використана США при вторгненні в Ірак (2003 р.). За визнанням американських вчених, ідеї мережевоцентричної війни уперше сформулював Маршал Радянського Союзу М. Огарков (1917–1994), який у 1977–1984 рр. керував Генеральним штабом ЗС СРСР. Будучи прихильником реформування армії із впровадженням новітніх досягнень НТР, він наполягав на інтенсивному запровадженні систем інформаційного забезпечення управління військами. З ініціативи воєначальника, на масштабних навчаннях «Захід-81» відбулося випробування автоматизованих систем управління та певні види високоточної зброї (Боевые действия

будущего: сетцентрическая война. 2014).

Нова концепція ведення війн (“emerging theory of war”) на засадах мережовості була розроблена Офісом Реформування Збройних сил Секретаря Оборони США (Office of Force Transformation) під орудою віце-адмірала Артура К. Себровські (1942–2005). У праці «Мережевоцентрична війна: її походження та майбутнє» (січень 1998 р.), А. Себровські та науково-технічний радник Управління С4 (управління, зв'язок, комп'ютерні мережі) Об'єданого штабу збройних сил США, професор Дж. Гарстка дійшли висновку, що мережевоцентрична революцій у воєнній сфері обумовлена синергетичною дією якісних змін в економіці, інформаційних технологіях, менеджменті організацій та управлінні бізнесом (Sebrowski, Arthur, K., Garstka, John J. 1998).

«Мережева» стратегія та алгоритми планування операцій активно впроваджувалися в практику ведення бойових дій США в Іраці та Афганістані. На думку розробників теорії, в майбутньому вона «якщо не замінить традиційну теорію війни, то суттєво й невідворотно змінить її». Ключовим поняттям виступає «мережа» (“the network”) — новий інформаційний простір, в якому розгортаються стратегічні операції військового, дипломатичного, медійного та економічного характеру.

При цьому бойові одиниці, системи зв'язку, розвідка й контррозвідка, дипломатичні кроки, обробка суспільної свідомості, психологічні операції та етнопсихологічні конструкції, наука і релігійна сфера оголошуються взаємопов'язаними елементами єдиної мережі. Війна перетворюється на мережне явище, в якому постійно циркулює інформація.

Концепція «мережевоцентричної війни» дозволяє вести її в мирний та воєнний час, вона не обмежена національними та географічними кордонами, вражає як військові, так і цивільні мережі. Самі комп'ютери та їх мережі перетворилися на об'єкти бойових дій. Злам спеціально підготовленими хакерами військових та цивільних мереж противника здатен дезорганізувати систему військового управління, енергетичної, транспортної системи, повітряного сполучення, привести до людських жертв і масштабного економічного збитку, посіяти паніку та антиурядові настрої у мешканців урбанізованого простору сучасних держав.

Невпинно ведеться розробка й імплементація у військову справу новітніх тактико-технологічних доктрин та прийомів бойових дій, Зокрема, йдеться про впровадження *принцип самоколапсу*, коли війська, не вступаючи у відкриті сутички, завдають ударів високоточною зброєю по вузлах зв'язку, управління, складах зброї і боєприпасів, супроводжуючи це масованим інформаційно-психо-

логічним впливом. Тим самим демонструється марність подальшого опору і створюються умови для паралічу всіх функцій міста як соціально-економічного організму (Кудрявцев, А. 2016; Фролов, С. В. 2003, с. 56–61).

Для розвитку новітніх поглядів на бойове застосування військ принципове значення має *концепція наземних бойових дій «зграєю»*. Вона стала реакцією на нерациональність традиційної структури громіздких загальновійськових частин і з'єднань, яка виявилася під час боротьби з іррегулярними збройними формуваннями у В'єтнамі, Афганістані, Чечні та Іраку. У 2000 р. Дослідницький Інститут проблем національної оборони корпорації РЕНД видав працю Д. Аркуїла і Д. Ронфельдта «Принцип зграї і майбутнє конфлікту». Принцип «зграї» передбачає «систематичне пульсуюче використання сили і вогню різноманітними, але взаємно пов'язаними підрозділами, що діють проти ворога одночасно зі всіх напрямків».

Висновки. На межі ХХ–ХХІ ст. (у т. ч. — на основі ідейно-теоретичної спадщини планетарного протистояння суспільних систем та міжблокової конфронтації 1945–1990 рр.) склалися численні стратегічні, тактико-технологічні та інформаційно-когнітивні передумови для формування концептуальних засад, стратегії, арсеналу форм і методів нового якісного типу конфліктності — неконвенційної (відмінної від війн класичного типу

за складом учасників, режимом ведення, певної мірою — завданнями і кінцевою метою ведення, співвідношенням військової та несилової складових) або «гібридної», у розумінні синтезування різноманітних новітніх форм і методів деструктивної діяльності та їхнього комплексного, скоординованого застосування.

Генеza філософії й стратегія «гібридної» (неконвенційної) конфліктності корінними сягає принципів якісних змін, що відбулися у концептуальних засадах, структурі, стратегії і тактиці формах і методах військово-політичного протистояння між сучасними державами та їх блоками,

державами та неурядовими формуваннями тощо, котрі сталися на межі ХХ і ХХІ століть внаслідок радикальних змін у співвідношенні сил на міжнародній арені, хаотизації міжнародних відносин, появи нових видів летального та нелетального озброєння, інноваційних технологій конструювання й демонтажу соціальних спільнот, набуття сучасною війною (конфліктними стосунками) мультидоменного характеру з глобальним охопленням суходолу, Світового океану, повітряно-космічного простору, світової економіки та віртуально-інформаційного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Арзуманян, Р. В. (2015). *Стратегия иррегулярной войны: теория и практика применения*. Москва: АНО ЦСОиП, 334 с.

Арзуманян, Р. (2010). Концепция операций, базирующихся на достижении эффектов. «21-й ВЕК». № 1, с. 71–116.

Арзуманян, Р. & Багдасарян, А. (2011). Теория войн в ХХІ веке. «21-й ВЕК». № 3, с. 20–61.

Аррегин-Тофт, Айвен. (1974). *Побеждает слабейший. Теория ассиметричных конфликтов*. URL: <https://pub.wikireading.ru/123632> [дата зверн.: 03.09.2021].

Бартош, А. (2017). Ступени эскалации. *Независимое военное обозрение*. 27 февраля.

Боевые действия будущего: сетцентрическая война. (2014). URL: <https://stockinfofocus.ru/2014/12/02/boevye-dejstviya-budushhego-setecentricheskaya-vojna/> [дата зверн.: 05.09.2021].

Веденеев, Д. В. & Семенюк, О. Г. (2021). Индоктринация та інституалізація дослідження «гібридної» конфліктності в оборонно-безпековій та науковій сферах України. *Збірник Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України: наукове видання*. Київ: ІСТЕ СБУ. № 2, с. 143–154.

Горбулін, В. (2015). «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Дзеркало тижня*. 23 січня.

Горбулін, В. П. (за заг. ред.). (2017). *Світова гібридна війна: український фронт: монографія*. Київ: НІСД, 496 с.

Гула, Р. & Голота, А. (2021). «Доктрина Герасимова»: «керований хаос» у военній теорії епохи постмодерну. *Воєнно-історичний вісник: збірник наукових праць*. К.: НУОУ ім. І. Черняхівського. Вип. 1 (39), с. 140–155.

Дарабади, П. (2002). *Ассиметричные войны: бессилые силы или сила бессилия?* URL: <http://viperson.ru/wind.php?ID=432672&soch=1> [дата зверн.: 14.01.2022].

Додонов, Р. О. (за заг. ред.). (2017). *Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія*. Вінниця: ТОВ «НіланЛТД», 412 с.

Калашников, М. (2008). *Крещение огнем. Борьба исполинов*. Москва: АСТ. Астрель, 512 с.

Карцев, Л. (2008). *Воспоминания главного конструктора танков*. URL: http://militera.lib.ru/memo/russian/kartsev_in/25.html [дата зверн.: 21.10.2021].

Кларк, У. (2004). *Как победить в современной войне*. Москва: Альпина Бизнес Букс, 240 с.

Кудрявцев, А. (2016). Военные конфликты третьего тысячелетия. *Независимое военное обозрение*, 4 января.

Ларина, Е. & Овчинский, В. (2015). *Война всех против всех*. Москва: Книжный мир, 430 с.

Пентагон: Россия, Китай и США стали тремя центрами силы. (2021). URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5062662> [дата зверн.: 17.12.2021].

Парахонський, Б. О. & Яворська, Г. М. (2019). *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія*. Київ: НІСД, 560 с.

Попов, И. М. & Хамзатов, М. М. (2016). *Война будущего: Концептуальные основы и практические выводы. Очерки стратегической мысли*. Москва: Кучково поле, 832 с.

Попов, И. (2013). Военные конфликты: взгляд за горизонт. Технологическая революция в «традиционной» войне. *Независимое военное обозрение*. 12 апреля.

Рябінін, Є. (2013). Концепція керованого хаосу в контексті побудови сучасного світового порядку. *Зовнішні справи*. № 11, с. 32–37.

Савин, Л. (2016). *Новые способы ведения войны*. СПб: Питер, 352 с.

Селиванов, А. & Чварков, С. (2020). Асимметрия в военном деле. *Независимое военное обозрение*. 13 марта.

Селиванов, А. & Чварков, С. (2020). Методологический подход к определению асимметричного конфликта. *Независимое военное обозрение*. 27 марта.

Сенченко, О. (2017). Інформаційно-мережеві війни: феномен «керованого хаосу». *Вісник Книжкової палати*. № 4, с. 31–37.

Сиротенко, А. М. (за заг. ред.). (2020). *Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України: монографія*. Колектив авторів. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 176 с.

Слипченко, В. И. (2002). *Войны шестого поколения: оружие и военное искусство будущего*. Москва: Вече, 384 с.

Тоффлер, Э. & Тоффлер, Х. (2008). *Война и антивоина*. Москва: АСТ, 412 с.

Фролов, С. В. (2003). Урбанистические войны. *Военная мысль*. № 8, с. 56–61.

Cebrowski, Arthur, K., Garstka, John J. (1998). *Network-centric Warfare: Its Origin and Future*. URL: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/1998/january/network-centric-warfare-its-origin-and-future> [дата зверн.: 12.09.2021].

Keynote speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the opening of the NATO Transformation Seminar. NATO. Mar. 25. (2015). URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_118435.htm?selectedLocale=en [дата зверн.: 20.12.2020].

REFERENCES

Arzumanyan, R. V. (2015). *Strategiya irregulyarnoy voyni: teoriya i praktika primeneniya* [Irregular War Strategy: theory and practice application]. Moskva: ANO TSSOiP, 334 s. [in Russian].

Arzumanyan, R. (2010). Kontseptsiya operatsiy, baziruyuschihsya na dostizheniiy effektiv [The concept of operations based on the achievement's effects]. "21-y VEK". № 1, s. 71–116. [in Russian].

Arzumanyan, R. & Bagdasaryan, A. (2011). Teoriya voyn v XXI veke [Theory of wars in the XXI century]. "21-y VEK". № 3, s. 20–61. [in Russian].

Arregin-Toft, Ayven. (1974). Pobejdaet slabeyshiy. Teoriya assimetrichnyih konfliktov [The weakest wins. Asymmetric's conflict theory]. URL: <https://pub.wikireading.ru/123632> [Accessed: 03.09.2021]. [in Russian].

Bartosh, A. (2017). Stupeni eskalatsii [Degree of escalation]. *Nezavisimoe voennoe obozrenie*. 27 fevralya. [in Russian].

Boevye deystviya buduschego: setetsentricheskaya voyna [Future Fighting: Network-Centric Warfare]. (2014). URL: <https://stockinfocus.ru/2014/12/02/boevye-dejstviya-budushhego-sete-centricheskaya-vojna/> [Accessed: 05.09.2021]. [in Russian].

Viedenieiev, D. V. & Semeniuk, O. H. (2021). Indoktrynatsiia ta instytualizatsiia doslidzhennia "hibrydnoi" konfliktnosti v oboronno-bezpekivii ta naukivii sferakh Ukrainy [Indoctrination and institutionalization study of "Hybrid" conflict in the defence, security and scientific spheres of Ukraine]. *Zbirnyk Ukrainskoho naukovo-doslidnoho instytutu spetsialnoi tekhniki ta sudovykh ekspertyz Sluzhby bezpeky Ukrainy: naukovye vydannia*. Kyiv: ISTE SBU. № 2, s. 143–154. [in Ukrainian].

Horbulin, V. (2015). "Hibrydna viina" yak kliuchoviy instrument rosiiskoi heostrategii revanshu ["Hybrid War" as a key tool of Russia's geostrategy of revenge]. *Dzerkalo tyzhnia*. 23 sichnia. [in Ukrainian].

Horbulin, V. P. (za zah. red.). (2017). *Svitova hibrydna viina: ukrainyskyi front: monohrafiia* [World hybrid war: Ukrainian front: monograph]. Kyiv: NISD, 496 s. [in Ukrainian].

Hula, R. & Holota, A. (2021). "Doktryna Herasymova": "kerovanyi khaos" u voienii teorii epokhy postmodernu ["Gerasimov's Doctrine": "controlled chaos" in postmodern military theo-

ry]. *Voienno-istorychnyi visnyk: zbirnyk naukovykh prats.* K.: NUOU im. I. Cherniakhovskoho. Vyp. 1 (39), s. 140–155. [in Ukrainian].

Darabadi, P. (2002). *Assimetrichnyie voyni: bessilie silyi ili sila bessiliya?* [Asymmetric wars: impotence of force or force of impotence?]. URL: <http://viperson.ru/wind.php?ID=432672&soch=1> [Accessed: 14.01.2022]. [in Russian].

Dodonov, R. O. (za zah. red.). (2017). *Hibrydna viina: in verbo et in praxi: monohrafiia* [Hybrid war: verbally and in practice: monograph]. Vinnytsia: TOV “NilanLTD”, 412 s. [in Ukrainian].

Kalashnikov, M. (2008). *Kreschenie ognem. Borba ispolinov* [Christening by fire. giant’s fight]. Moskva: AST. Astrel, 512 s. [in Russian].

Kartsev, L. (2008). *Vospominaniya glavnogo konstruktora tankov* [Memoirs of the chief designer of tanks]. URL: http://militera.lib.ru/memo/russian/kartsev_in/25.html [Accessed: 21.10.2021]. [in Russian].

Klark, U. (2004). *Kak pobedit v sovremennoy voyne* [How to win modern warfare]. Moskva: Alpina Bizness Buks, 240 s. [in Russian].

Kudryavtsev, A. (2016). *Voennye konfliktyi tretego tysyacheletiya* [Military conflicts of the third millennium]. *Nezavisimoe voennoe obozrenie*, 4 yanvarya. [in Russian].

Larina, E. & Ovchinskiy, V. (2015). *Voyna vseh protiv vseh* [War of all against all]. Moskva: Knizhnyy mir, 430 s. [in Russian].

Pentagon: Rossiya, Kitay i SSHA stali tremya tsentrami silyi [Pentagon: Russia, China and the US have become three centers of power]. (2021). URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5062662> [Accessed: 17.12.2021]. [in Russian].

Parakhonskyi, B. O. & Yavorska, H. M. (2019). *Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl: monohrafiia* [Ontology of war and peace: security, strategy, meaning: monograph]. Kyiv: NISD, 560 s. [in Ukrainian].

Popov, I. M. & Hamzatov, M. M. (2016). *Voyna budushego: Kontseptualnyie osnovyi i prakticheskie vyivodyi. Ocherki strategicheskoy myisli* [War of the Future: Conceptual Foundations and Practical Conclusions. Essays in strategic thought]. Moskva: Kuchkovo pole, 832 s. [in Russian].

Popov, I. (2013). *Voennye konfliktyi: vzglyad za gorizont. Tehnologicheskaya revolyutsiya v “traditsionnoy” voyne* [Military conflicts: a look beyond the horizon. Technological revolution in “traditional” warfare]. *Nezavisimoe voennoe obozrenie*. 12 aprelya. [in Russian].

Riabinin, Ye. (2013). *Kontseptsiiia kerovanoho khaosu v konteksti pobudovy suchasnoho svitovoho poriadku* [The concept of controlled chaos in the context of building a modern world order]. *Zovnishni spravy*. № 11, s. 32–37. [in Ukrainian].

Savin, L. (2016). *Novyie sposobyi vedeniya voyni* [New Ways of Warfare]. SPb: Piter, 352 s. [in Russian].

Selivanov, A. & CHvarkov, S. (2020). *Asimetriya v voennom dele* [Asymmetry in military affairs]. *Nezavisimoe voennoe obozrenie*. 13 marta. [in Russian].

Selivanov, A. & CHvarkov, S. (2020). Metodologicheskiy podhod k opredeleniyu asimmetrichnogo konflikta [Methodological approach to the definition of asymmetric conflict]. *Nezavisimoe voennoe obozrenie*. 27 marta. [in Russian].

Senchenko, O. (2017). Informatsiino-merezhevi viiny: fenomen “kerovanoho khaosu” [Information and network wars: the phenomenon of “controlled chaos”]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*. № 4, s. 31–37. [in Ukrainian].

Syrotenko, A. M. (za zah. red.). (2020). *Voienni aspekty protydii “hibrydnii” ahresii: dosvid Ukrainy: monohrafiia* [Military aspects of counteracting “hybrid” aggression: experience of Ukraine: monograph]. Kolektyv avtoriv. K.: NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 176 s. [in Ukrainian].

Slipchenko, V. I. (2002). *Voynyi shestogo pokoleniya: orujie i voennoe iskusstvo buduschego* [Sixth generation wars: weapons and martial arts of the future]. Moskva: Veche, 384 s. [in Russian].

Toffler, E. & Toffler, H. (2008). *Voyna i antivoina* [War and anti-war]. Moskva: AST, 412 s. [in Russian].

Frolov, S. V. (2003). Urbanisticheskie voyni [Urban Wars]. *Voennaya myisl*. № 8, s. 56–61. [in Russian].

Cebrowski, Arthur, K., Garstka, John J. (1998). *Network-Centric Warfare: Its Origin and Future*. URL: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/1998/january/network-centric-warfare-its-origin-and-future> [Accessed: 12.09.2021]. [in English].

Keynote speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the opening of the NATO Transformation Seminar. NATO. Mar. 25. (2015). URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_118435.htm?selectedLocale=en [Accessed: 20.12.2020]. [in English].

Dmytro Viedienieiev

Doctor of historical Sciences, professor,

Leading researcher of the Research Center

for Military History,

The National Defence University of Ukraine

named after Ivan Cherniakhovskyi

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8929-9875>

Serhii Sheheda

Doctor of historical Sciences, Associate Professor,

Chief of the Research Center for Military History,

The National Defence University of Ukraine

named after Ivan Cherniakhovskyi

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7763-1324>

HISTORICAL AND THEORETICAL ORIGINS OF VIEWS ON THE ESSENCE OF WARS (CONFLICTS) OF UNCONVENTIONAL CONCEPTUAL TYPE (1970s — Early 2000s)

The article notes that radical changes in the theoretical and conceptual foundations and arsenal of modern military affairs (military art) and security studies require, in particular, in-depth study of historical and epistemological origins and the current state of development of doctrinal and scientific-practical views on wars and conflict-type conflicts. (which are often simply called “hybrid”). Methodological interest is the genesis of the essential properties of the type of conflicts (wars), which in the modern world terminological field are called “asymmetric”, “unconventional”, “unconventional”, “non-Trinitarian”, “hybrid” and so on.

The authors argue that at the turn of the XX–XXI centuries. (including on the basis of the ideological and theoretical heritage of the planetary confrontation of social systems and the inter-bloc confrontation of 1945–1990) numerous strategic, tactical-technological and information-cognitive preconditions for the formation of conceptual foundations, strategy, arsenal of forms and methods of new qualitative type of conflict — unconventional (different from the wars of the classical type in terms of participants, mode of conduct, to some extent — the tasks and ultimate goal of conduct, the ratio of military and non-military components) or “hybrid”, in the sense of synthesizing various new forms and methods of destructive activity and their complex, coordinated application.

It is established that the genesis of philosophy and strategy of “hybrid” (unconventional) conflict has its roots in fundamental qualitative changes in the conceptual principles, structure, strategy and tactics of forms and methods of military-political confrontation between modern states and their blocs, states and non-governmental organizations. which occurred at the turn of the XX and XXI centuries as a result of radical changes in the balance of power in the international arena, the chaos of international relations, the emergence of new types of lethal and non-lethal weapons, innovative technologies of construction and dismantling of social communities, acquisition by modern war (conflict relations) of multi-domain character with global coverage of land, the world ocean, air and space, world economy and virtual information space.

Key words: martial arts, military science, conflict studies, strategy, unconventional wars, hybrid conflict.